

Avtorica je s tem delom slovenski antropološki prostor seznanila z novimi pristopi, teorijami preučevanja medgeneracijskih odnosov v kmečkih družinah, ki jasno potrjujejo in razločujejo vrste medosebnih odnosov družinskih članov. Jedro razprave so analize »stvarnih« medosebnih odnosov med člani večgeneracijske kmečke družine: prikaže razhajanja in bližino »stare« in »mlade« generacije v pojmovanju skrbi za ostarele starše, ki pa jih obravnava v povezavi z drugimi tematikami – uvajanjem novosti v kmečko gospodarstvo, dednimi navadami in medsebojno pomočjo med sorodniki in sosedi.

Vse omenjene tematike (medsebojna pomoč, dedno pravo, uvajanje novosti v kmečko gospodarstvo) so bile že od zgodaj jedro klasičnih etnoloških razprav; avtorji so jih sicer povezovali z dinamiko družinskega življenja, vendar so bili pri tem bolj zazrti v preteklost kot sedanjost. Prav tako

je bilo družinsko življenje obravnavano le kot sestavina t. i. krajevnih etnoloških monografij ali drugih etnoloških monografij, na primer o življenjskih zgodbah ali povezano z obravnavo drugih družbenih fenomenov. Izjema je delo Mojce Ravnik; že naslov – *Bratje, sestre, strniči, zermani* (1996) – pove, da je predmet raziskave družinsko življenje. V problematiko družinskega življenja lahko uvrstimo tudi delo Vilme Malečkar *Dalmatinske neveste* (2005), ki obravnava preživetvene strategije družin v Brkinih, tesno povezane s poročnimi, in delo Irene Destovnik *Moč šibkih. Ženske v času kmečkega gospodarjenja* (2002), ki obravnava življenje in preživetje samskih mater in njihovih otrok. Vendar pa delo antropologinje Duške Knežević Hočevar zavzema posebno mesto, ker se osredinja na vsakdanje življenje, ki ga kmečki ljudje s svojim delovanjem, ravnanjem in čustvovanjem živijo zdaj, a

o njem vemo zelo malo. S tega gledišča je delo Duške Knežević Hočevar izjemno pomembno in dragoceno, ker etnologe in antropologe opozarja, da so raziskave o načinu življenja sodobnih kmečkih družin podhranjene.

Literatura

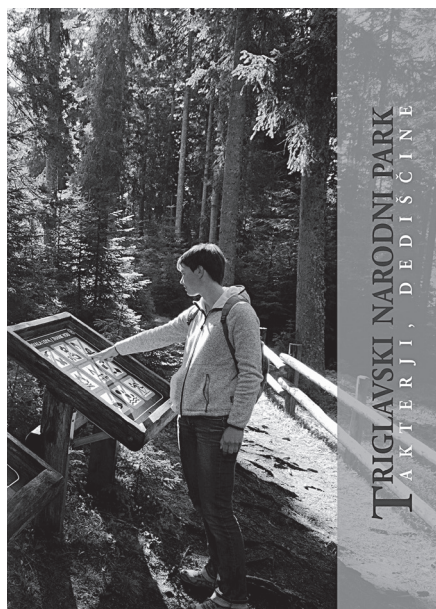
DESTOVNIK, Irena: *Moč šibkih. Ženske v času kmečkega gospodarjenja*. Celovec: Drava, 2002.

KNEŽEVIĆ HOČEVAR, Duška in Majda Črnič Istenič: *Dom in delo na kmetijah. Raziskava odnosov med generacijami in spoloma*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2010.

MALEČKAR, Vilma: *Dalmatinske neveste. Procesi ženske poročne migracije iz zadrškega zaledja v Brkine v 20. stoletju*. Koper: Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče in Zgodovinsko društvo za južno Primorsko, Založba Annales, 2005.

RAVNIK, Mojca: *Bratje, sestre, strniči, zermani. Družina in sorodstvo v vaseh v Slovenski Istri*. Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti, 1996.

JURIJ FIKFAK, TATIANA BAJUK SENČAR IN DAN PODJED (UR.): *Triglavski narodni park. Akterji, dediščine*; Založba ZRC, ZRC SAZU, Ljubljana 2014, 177 str.

V slovenski etnologiji in kulturni antropologiji je v zadnjem desetletju opaziti naraščanje zanimanja za teme, povezane z zavarovanimi območji (npr. Bajuk Sen-

čar 2005; Simonič 2006; Vranješ 2008). Ta težnja je nedvomno dobrodošla, ne la za vedo samo, temveč tudi za zainteresirano javnost, upravljavce in prebivalce oziroma različne akterje, ki se z zavarovanim okoljem srečujejo v vsakdanjem življenju in poklicno. Najbrž ne pretiravamo, če rečemo, da je zavarovanim območjem že pred nastankom usojeno, da povzročijo različne, nasprotno, pogosto konfliktne poglede na rabo prostora ter s tem povezano naravno in kulturno dediščino. Poenostavljeno rečeno, ti pogledi se oblikujejo glede na različne položaje v krogu zakonodajalec–upravljavac–uporabnik prostora. Razlike v pogledih so običajno prepoznaven odsev razlik v družbenih vlogah, interesih, navedah in zlasti vrednotah vpletenih akterjev, upravljanje teh razlik pa pogosto ni prepuščeno nikomur. Ni skrivnost, da se antropologi in etnologi še posebej radi lotevajo tem, kjer sta družbeno oblikovanje in uporaba različnih stališč očitni, navsezadnje se šolajo za ugotavljanje in razumevanje teh procesov. Ko gre za zavarovana območja,

ima razumevanje teh odnosov tudi potencialno aplikativno plat. Diskurzi o zavarovanih območjih se namreč pogosto razkrijejo šele ob »razgretih« okoliščinah, predvsem pa se zdi, da se vrtijo v omenjenem krogu različnih vlog. Če bi bila ena od nalog raziskovalnega dela, da se z izhodiščne pozicije zunaj omenjenega kroga tistim v krogu pomaga, da stališča drugih bolje razumejo, bi to lahko pomagalo pri sprejemanju odločitev o upravljanju zavarovanega območja. Iz večine prispevkov zbornika je mogoče razbrati tudi omenjeno željo. Zbornik namreč prinaša prve rezultate projekta »Triglavski narodni park. Dediščine, akterji – strategije, vprašanje in rešitve«, ki ga vodi dr. Jurij Fikfak iz Inštituta za slovensko narodopisje ZRC SAZU. Uredniki so v zbornik vključili sedem prispevkov, ki se z različnih zornih kotov lotevajo vprašanj odnosa do dediščine v Triglavskem narodnem parku (TNP), skleneta pa ga prispevka o zavarovanih območjih na Hrvaškem in Finskem. Glede na to, da je odnos do naravne in kulturne dediščine v parkih v

* Dr. Matej Vranješ, univ. dipl. geogr. in fil., Svetovanje, vodenje, izvajanje projektov - Matej Vranješ s.p. 5000 Nova Gorica, Cankarjeva 34, matej.vranjes@gmail.com.

veliki meri povezan z normiranjem prostorskih rab, lahko rečemo, da so sodelavci projekta ujeli pravi čas. Zajahali so val javnih – lokalnih in nacionalnih – razpravljanj o pomenu Triglavskega narodnega parka ter zlasti o udeležnosti akterjev v teh razpravah. Triglavski narodni park je namreč redno tema javnih debat vsaj od začetka procesa sprejemanja novega Zakona o TNP, torej približno od leta 2003.

Pred tem vsaj v širši javnosti razprava ni bila tako opazna, predvsem pa ni bilo priložnosti, da bi bila v postopku normiranja prostorskih rab poudarjena soudeležba deležnikov, s tem pa tudi ne priložnosti za sopostavljanje mnenj na način, ki bi bil dejansko učinkovit. Številni deležniki niso bili deležni pozornosti, predvsem pa niso bili udeleženi. Tudi v postopku sprejemanja novega zakona (2003–2010) so bili zastopniki lokalnih skupnosti udeleženi šele potem, ko so skupnosti s civilnimi pobudami odgovorile na prvi predlog novega zakona.

Pozneje je v »strokovno komisijo« za pripravo predloga novega zakona »oblast« vendarle vključila tri zastopnike lokalnih skupnosti in dva zastopnika nevladnih naravovarstvenih organizacij, ne pa tudi drugih uporabnikov prostora. Lahko rečemo, da so šele med sprejemanjem načrta upravljanja, dokumenta, ki naj bi med drugim za desetletje podrobneje opredelil možnosti prostorskih rab, ustrezen glas dobile tako lokalne skupnosti kot tudi različni uporabniki prostora. Ker so se v Javnem zavodu TNP z načrtom upravljanja začeli intenzivno ukvarjati leta 2012, so avtorice in avtorji izkoristili priložnost in aktualne teme obravnavali ob spremljanju tega procesa, v okviru katerega so se deležniki javno opredeljevali. Avtorji nekaterih prispevkov v zborniku tako ob konkretnih primerih ugotavljajo, kako je bil ob pripravi načrta upravljanja z vidika udeležnosti in iskanja kompromisov storjen precejšen korak v pravo smer, da pa hkrati med stališči akterjev ostajajo pomembne razlike (T. Bajuk Senčar, Š. Ledinek Lozej, M. Kozorog, S. Poljak Istenič). Samemu vprašanju udeležnosti pri sprejemanju načrta upravljanja se posveča Tatiana Bajuk Senčar, med spornimi točkami pa poudari črne gradnje, povezane s spreminjanjem namembnosti objektov, ki so v preteklosti imeli (pretežno) kmetijsko funkcijo.

V več prispevkih so obravnavana neka tera izmed osrednjih vprašanj, pri katerih so razlike v pogledih akterjev na rabo pro-

stora posebej izrazite: ohranjanje stavbne dediščine in s tem povežno spreminjanje videza in namembnosti nepremičnin (črne gradnje), ohranjanje planinskega pašništva in športno-rekreacijska raba prostora. Iz predstavitve Vita Hazlerja je očitno, da je bila nepremična kulturna dediščina na območju TNP v slovenski etnologiji že precej raziskana. Danes je na območju parka veliko obnovljenih zavarovanih stavb, a kar nekaj jih še čaka na prenovo in finančno pomoč, nekaterim pa se spreminja namembnost. Spreminjanje namembnosti objektov je v TNP v prvi vrsti povezano z realnimi možnostmi ohranjanja planinskega pašništva, ki ga obravnava Špela Ledinek Lozej.

V prispevku razkriva nekatere razlike in tudi zbliževanja v pogledih na ohranjanje dediščine pašništva med »zastopniki javnega interesa« (zakonodajalec, upravljalci in druge udeležene institucije) in akterji, ki so v pašništvo dnevno in življenjsko vpleteni. Avtorica ugotavlja, da je TNP planšarstvu kot tradicionalni kmetijski dejavnosti posebej naklonjen in njegovo ohranjanje načeloma spodbuja, vendar pa razločki med tistimi, ki pašniško dejavnost normirajo, tistimi, ki na planinah, kmetijah in prestajah delajo, ter končno tudi tistimi, ki nekdanje kmetijske objekte ohranjajo z drugačnimi nameni (oddajanje obiskovalcem), ostajajo. Pri tem ta delitev med »akterji« ni tako enoznačna, saj v resnici obstajajo posamezniki ali družine, ki so hkrati postavljeni v dve ali celo vse tri omenjene vloge. Recimo, da je primer izmišljen: nadzornik ali uslužbenec JZ TNP se aktivno ukvarja s planinskim pašništvom, hkrati pa kmetijski objekt »na črno« oddaja obiskovalcem. Nič presenetljivega ni, da se podobne dvoumne vloge in različni pogledi na ohranjanje tradicionalnih preživetvenih praks pojavljajo tudi na drugih zavarovanih območjih, kakor je to omenjeno v prispevku o Nacionalnem parku Pljeto (Goran Šantek in Tibor Komar), skozi identitetno perspektivo pa tudi v prispevku o Arhipelaškem narodnem parku na Finskem (Katriina Siivonen).

Med vprašanji, ki so najbolj zaposlovala predstavnike Javnega zavoda TNP pri pripravi načrta upravljanja, so bile športno-rekreacijske dejavnosti na zavarovanem območju. Če izvajamo planinstvo in alpinizem, ki sta v TNP pridobila malodane status nedotakljive dediščine (navsezadnje je v Mojstrani temu namenjen muzej), s tem pa med športi v naravi privilegiran status, v zadnjih dveh desetletjih na območju

parka izjemno narašča zanimanje za druge oblike rekreacije v gorskem okolju. Kakor za TNP ugotavljata tudi Miha Kozorog in Saša Poljak Istenič, velja pa to tudi za območja zunaj njegovih meja, urejanje teh dejavnosti ne sledi njihovi množičnosti. Avtorja lepo osvetlita strategije izbranih interesnih skupin, ki se ob sklicevanju na enakost uporabnikov (proti privilegiranoosti »planincev«) in na dejstvo, da vplivi na okolje še niso ocenjeni, borijo za pravico do rabe prostora. Prepričljivih presoj vplivov na okolje za te dejavnosti namreč ni, za marsikatero dejavnost so realno neizvedljive, vplivi pa težko dokazljivi ali »merljivi«. V takšnih razmerah se upravljalci lahko zatečejo k t. i. načelu previdnosti, a to načelo v skrajni rabi pomeni, da dejavnost preprosto prepovejo. Čeravno se zdi, da avtorja zagovarjata stališče, da bi bila strožja naravovarstvena politika v teh primerih smiselna, je iz vsebine prispevka razvidno, da mislita predvsem na jasnejšo opredelitev omejitev. V procesu načrta upravljanja je TNP k temu pristopil po zgledu parkov v tujini, tj. z uvajanjem »mirnih con«. Avtorja športno-rekreacijske rabe prostora sicer osvetlujeta zlasti z vidika posameznikovega avanturizma. K temu je treba dodati, da je za lokalne skupnosti odnos do teh dejavnosti vse prej kot le vprašanje strpnosti do adrenalina željnih množic, temveč predvsem vprašanje razvoja turizma. Raznovrstne oblike aktivnega preživljanja prostega časa v naravi povsod po Evropi izjemno naraščajo, že danes so tudi glavni adut turizma večine lokalnih skupnosti z območja parka. Odnos do rekreacije v naravi je skratka povezan z razvojem turizma, ki je za ekonomijo prebivalcev zavarovanega območja osrednjega pomena.

Vprašanje družbeno-ekonomskega razvoja in z njim povezanega odnosa prebivalcev do lokalnega okolja na primeru doline Trente obravnava Peter Simonič. Dolina Trente je dober primer študije v kontekstu Triglavskega narodnega parka, saj v celoti leži na zavarovanem območju, še danes pa velja za razmeroma demografsko ogroženo. Avtor prikaže zgodovinski razvoj doline skozi posamezne faze, ki so se kazale v različni izrabi naravnih virov. Današnja fazo opredeljuje kot »okoljevarstveno« in jo vidi kot edini možni okvir nadaljnega razvoja. Vendar pa prebivalci parka do »okoljevarstva« gojijo dvoumen odnos – tudi z vidika možnosti nadaljnega razvoja turizma. Na eni strani je namreč park dojet

kot varuh dediščine, ki v dolino privablja številne obiskovalce. Po drugi strani pa je aktualno vprašanje urejanja turistične infrastrukture in tudi sodobnih načinov preživljanja prostega časa v naravi.

Nadaljnji razvoj območij v TNP je seveda povezan z odnosom do ohranjanja, spreminjanja in trženja kulturne in naravne dediščine. Lokalne skupnosti znajo dediščino vrednotiti ne le zaradi identitete, temveč tudi kot potencialno turistično blago (Mateja Habinc). Ker je odnos do dediščine pravzaprav odsev družbenih in posameznikovih vrednot, bo prihodnost parka odvisna tudi od tega, kakšne vrednote predajamo prihodnjim generacijam (Barbara Turk Niskač). Upravljanje z dediščino in s

tem povezano normiranje prostorskih rab s sprejetjem zakona in načrta upravljanja nikakor ne bo zakoličeno. Če ne prej, bo že čez slabo desetletje, ko bo treba sprejeti načrt upravljanja za naslednje obdobje, priložnost za ponovno razkritje vrednot in čas za nova pogajanja.

Problematika TNP je preširoka in prezapletena, da bi jo lahko celovito predstavili v eni knjigi ali enem raziskovalnem projektu. Prav zaradi tega je nenehno spremljanje dogajanja »na terenu« dobrodošlo. Predstavljeni zbornik postavlja zanimivo zrcalo vpletenim akterjem in s tega vidika se lahko veselimo objave drugega dela rezultatov raziskovalnega projekta. Deležniki bodo še posebej veseli, če bo v njih kar

največ prostora namenjenega izsledkom etnografskega oziroma empiričnega dela.

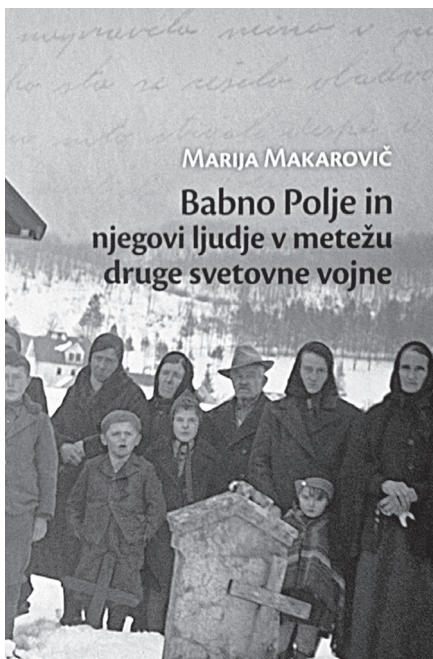
Literatura

BAJUK SENČAR, Tatiana: *Kultura turizma. Antropološki pogledi na razvoj Bohinja*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2005.

SIMONIČ, Peter (ur.): *Ethnography of Protected areas: Endangered Habitat – Endangered Cultures*. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo (Zbirka Županičeva knjižnica; 16), 2006.

VRANJEŠ, Matej: *Prostor, teritorij, kraj. Produkcije lokalnosti v Trenti in na Soči*. Koper: Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče, Založba Annales (Knjižnica Annales Majora), 2008.

MARIJA MAKAROVIČ: *Babno Polje in njegovi ljudje v metežu druge svetovne vojne*; Kulturno društvo Notranjska in Javni sklad RS za kulturne dejavnosti, Območna izpostava Cerknica, Cerknica 2014, 557 str.¹

Dr. Mariji Makarovič kljub častitljivim letom znanstveno-raziskovalna žilica ne da miru. Pred kratkim je svojim številnim etnološkim knjigam o noši, pripovedim o življenju koroških Slovencev in monografijam krajev na različnih koncih Slovenije in tudi na drugi strani meje dodala obsežno delo *Babno Polje in njegovi ljudje v metežu*

druge svetovne vojne. Knjiga je res nastala na podlagi leta 1999 objavljenih življenjskih pričevanj osemnajstih tam živelih ali odseljenih Babnopoljcev pod naslovom *Moje Babno Polje*, toda v letu dni pregledati še toliko arhivskega gradiva, zapisov in zbrati živa pričevanja, iz česar je nastala več kot 500 strani obsežna knjiga, zahteva posebno zagnanost. Knjiga je izšla v Cerknici tudi s pomočjo domačinov.

In kaj je avtorico spodbujalo k pisanju?

Pravi, da se je spraševala, ali je smiselno posegati v preteklost in ali mlade zgodovina oz. spopadi med »rdečimi in belimi« sploh zanimajo. Potrditev, da jih, je dobila v spisih dijakov slovenske gimnazije v Celovcu, ki so pisali o grozljivih občutkih ob obisku taborišča Auschwitz. Da bi tja peljali naše učence, nikomur ne pade na pamet.

Drugo potrditev, da je o teh, za slovenski narod usodnih letih treba pisati, je našla v dejstvu, da je pri nas vse več prenejanja resnice, da sodelavci italijanskega in nemškega okupatorja zelo uspešno, tako

rekoč z varikino, perejo svoje umazano sodelovanje in na vse mogoče načine umazano vodo zlivajo na partizane in njihove množične podpornike. Makarovičeva na več mestih jasno pove, kdo je okupiral Slovenijo in zakaj (»Italijani niso prišli k nam s potnimi listi na turistični ogled lepot Slovenije, ampak s tanki, in zato, da bi zasedli ozemlje, iztrebili Slovence in tu naselili Italijane«). Svojo knjigo zato posveča fašističnemu genocidu nad moškimi v Jermendolu in na Vražjem vrtcu, kjer so konec julija 1942 Italijani postrelili 47 moških, njihove domove požgali, večino ljudi pa odgnali v koncentracijsko taborišče na Rabu, kjer je umrlo 19 Babnopoljcev, babnopoljskim partizanom in »vsem Babnopoljcem in Babnopoljkam, ki so obenem s svojim župnikom Antonom Černugljem sodelovali v osvobodilnem boju slovenskega naroda.« Če bi bilo takih župnikov več, bratomornega ubijanja med Slovenci ne bi bilo. Knjigo je napisala na podlagi številnih pisnih virov, tudi domobranskih, posebej dragocena pa so pričevanja še živečih neposrednih udeležencev, ki jih je zapisala leta 2013. Mnogi med njimi so bili v času vojne še otroci.

Makarovičeva večkrat poudari, da knjiga ne bo vseč ne levim ne desnim skrajnežem,

¹ Besedilo je bilo pod naslovom *Recenzija knjige. Pobito, požgano in izseljeno Babno polje* objavljeno v Književnih listih (Vogel 2014: 15) (op. ur.).